

**ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ**
1-МАХСУС СОН

**ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**
СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК-1

**JOURNAL OF
SOCIAL STUDIES**
SPECIAL ISSUE-1

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Сабирова Умида Фархадовна
кандидат социологических наук
(Candidate of sociology PhD)

Ижтимоий тадқиқотлар журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
International Editorial Board of the Journal of Social Studies
Международный редакционный совет журнала Социальные исследования

Исмаилов Алишер Агзамович

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
хузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши
курашиш бошқармаси ходими, иқтисод
фанлари доктори

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович

Наманган муҳандислик-технология
институтининг ижтимоий-гуманитар фанлар
кафедраси доценти, фалсафа фанлари
доктори

Каланова Сабохат Мурадовна

Ўзбекистон миллий университети, Ижтимоий
иш кафедраси, социология фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD), доцент в.б.

Акулич Мария Михайловна

Доктор социологических наук, профессор.
Тюменский государственный университет.
Россия

Ахмедова Феруза Медетовна

Ўзбекистон миллий университети,
Социология кафедраси, Социология фанлари
бўйича фалсафа доктори (PhD)

Қандов Баҳодир Мирзаевич

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти
фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)

Алимухамедова Нодира Ядгаровна

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти катта
ўқитувчиси

Махкамов Қодиржон Одилжонович

Наманган давлат университети
Ижтимоий иш кафедраси, социология фанлари
бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Бекмуродов Мансур Бобомуродович, Каримов Бобир Шаропович МЕЎР ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОЙ МУНОСАБАТЛАРНИ КОНСЕНСУС ДАРАЖАСИДА ЮКСАЛТИРИШДАГИ РОЛИ.....	5
2. Vakhob Kuchkarov Xoshimovich, Botir Dulanov Erqulovich THE COMBINATION OF POLITICAL CONSCIOUSNESS AND INNOVATIVE THINKING IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	16
3. Алимухамедова Нодира Ядгаровна ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ГЕНДЕР МУАММОЛАРИ.....	25
4. Гаффорова Мавлюда Қурбонбоевна ЗАМОНАВИЙ ШАРОИТДА РАЎБАР АЁЛ ИМИЖИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.....	33
5. Мадрахимов Алишер Махамадibroхимович “ЗЎРАВОНЛИК” ТУШУНЧАСИГА СОЦИОЛОГИК ЁНДАШУВ.....	41
6. Кодирова Шарифахон Асратуллоевна КОМПЕТЕНЦИИ МОЛОДЫХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ НА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА ВЛАСТИ В СОЗНАНИИ ГРАЖДАН.....	49
7. Бердимуратов Марат Есемуратович «ИШГА МАРЎАМАТ» МОНОМАРКАЗИ – ЁШЛАР БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ ЯНГИ ТИЗИМ СИФАТИДА.....	63
8. Камилов Фарход Облакулович СОЦИОЛОГИЯДА “ИЖТИМОЙ МОСЛАШУВ” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЎРГАНИЛИШИ.....	72
9. Сияева Гулнора Ашрафовна СОЦИОЛОГИК ДИСКУРСНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ-МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ.....	80
10. Абдувалиев Фатхулла МИГРАНТЛАРНИНГ ТАЪЛИМ МУЎИТИГА МОСЛАШУВИ: СОЦИОЛОГИК ТАЎЛИЛ.....	94
11. Абдуразакова Камолахон Юсуповна ЎЗБЕКИСТОН – ҚОЗОЎИСТОН ДАВЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАРНИНГ МУСТАЎКАМЛАШДА МИЛЛИЙ МАНФААТЛАРНИНГ ЎРНИ.....	105
12. Мурзаева Шахло Бахтиёрвна ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВА ҚИРЎИЗ РЕСПУБЛИКАСИ ҲУДУДЛАРАРО ҲАМКОРЛИГИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ АСОСИЙ ОМИЛЛАР.....	113
13. Муминова Гульноза Мансуровна ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ.....	121

14. Салимсакова Нилуфар Салиховна, Хусанбаева Юлдуз Бахтияровна СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА КАК СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН.....	131
15. Хашимова Гузал Фатхуллаевна, Султанова Лола Батировна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В РАМКАХ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ.....	139
16. Каланова Сабохат Мурадовна, Саидахмадова Мардонахон Комил кизи, Холмуродов Ғулом Ўткир уғли АВЛОДЛАРАРО МУНОСАБАТЛАР МУАММОСИНИНГ МЕТОДОЛОГИК ВА НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	147
17. Махкамов Қодиржон Одилжонович ТАРИХИЙ ОНГ: МИЛЛИЙ ИЖТИМОЙ ХОТИРАНИНГ АСОСИ СИФАТИДА.....	158
18. Рашанова Гулҳаё Абдикахаровна ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ОЛИШЛАРИГА КЎМАКЛАШИШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ РОЛИ.....	167
19. Акилова Ўғилхон Мирзапаясовна ЯНГИЛАНАЁТГАН ЖАМИЯТ МАЪНАВИЙ ОМИЛЛАРИ ТАЪСИРЧАНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ РОЛИ.....	174
20. Сабинова Умида Фархадовна, Аликариева Аълохон Нуриддиновна МАТЕМАТИК УСУЛЛАР ВА МОДЕЛЛАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ СИФАТИНИ МОНИТОРИНГ ҚИЛИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА.....	181
21. Абдурахмонова Манзура Манафовна МАКТАБЛАРДА САМАРАЛИ ҚАРОР ҚАБУЛ ҚИЛИШ УЧУН ЖАМОАТЧИЛИК ФИКРИНИ ЎРГАНИШ ЗАРУРИЯТИ.....	192
22. Мўминов Зокиржон ИЧКИ МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИДА КАСБИЙ МОБИЛЛИКНИНГ ПАРАДИГМАЛ ЎЗГАРИШЛАРИ.....	200
23. Асамова Умида Абдурашитовна УЧЕБНЫЕ ЦЕНТРЫ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ УЗБЕКИСТАНА.....	207
24. Пак Полина Вадимовна ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ О НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ НЕКОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЯХ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ИМИ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ.....	214
25. Абдусатторов Мансур ХАЛҚ БИЛАН МУЛОҚОТНИНГ ЯНГИ ТИЗИМИ.....	224

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Махкамов Қодиржон Одилжонович
фалсафа доктори (PhD), доцент
Наманган давлат университети
e-mail: maxkamov_82@mail.ru

ТАРИХИЙ ОНГ: МИЛЛИЙ ИЖТИМОЙ ХОТИРАНИНГ АСОСИ СИФАТИДА

For citation: Qodir O. Makhamov. HISTORICAL CONSCIOUSNESS: AS THE BASIS OF NATIONAL SOCIAL MEMORY. Journal of Social Studies. 2021, Special Issue 1, pp. 158-166

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2021-SI-1-17>

АННОТАЦИЯ

Мақолада миллий ижтимоий хотиранинг ривожлантиришда тарихий онг, тарихий хотиранинг асос бўлиб хизмат қилиши, унинг жамият маънавий ҳаётидаги роли ва у орқали вужудга келадиган миллий ижтимоий хотиранинг шаклланиши ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, тарихий онг ва тарихий хотиранинг шаклланишига асосий туртки берувчи социал омиллар, ёш авлоднинг ижтимоийлашуви жараёнларининг бугунги аҳволи ва шу асосда шаклланган ижтимоий хотиранинг бугунги ҳолати очиқ берилган. Тарихий онг ва тарихий хотиранинг ўтмишни ҳар томонлама назарий тушуниш негизда, тарихий ривожланиш тамойилларини аниқлаш даражасида шаклланиб бориши таҳлил қилинган. Тарих ҳамда бошқа фанлар томонидан ўтмиш тўғрисида тўпланган билимлар, умумлаштирилган тарихий тажриба асосида илмий дунёқарашнинг шаклланиши ҳамда ривожлангани, у кишилиқ жамиятини ривожлантирувчи кучи эканлиги, уни даврлаштириш, тарих мазмуни, ижтимоий ривожланиш типологияси, моделлари тўғрисида озми-кўпми аниқ тасаввур ҳосил қилишга имкон бериши кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: тарих, ватан, тарихий онг, дунёқараш, хотира, глобаллашув, қадрият, ватанпарварлик, таълим, ижтимоий хотира.

Махкамов Кодир Одилжонович
доктор философии (PhD)
Наманганский государственный университет
e-mail: maxkamov_82@mail.ru

ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ: КАК ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПАМЯТИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается историческое сознание в развитии национальной социальной памяти, роль исторической памяти как основы, ее роль в духовной жизни общества и формирование через нее национальной социальной памяти. Также описаны основные социальные факторы, способствующие формированию исторического сознания и

исторической памяти, текущее состояние процессов социализации подрастающего поколения и текущее состояние социальной памяти, сформированной на этой основе. Историческое сознание и историческая память формируются на основе всестороннего теоретического осмысления прошлого, на уровне определения принципов исторического развития. Накопленные историей и другими дисциплинами знания о прошлом, формирование и развитие научного мировоззрения на основе обобщенного исторического опыта позволяют сформировать более или менее четкое представление о его хронологии, содержании истории, типологии. общественного развития, модели.

В то же время современное отношение к отечественной истории в системе национальных ценностей страны, отношение одних стран к изучению национальной истории другой страны, исключение слепого подражания прошлому наследию и традициям, прошлому Проблемы будущего опыта, формы производства, нормы образа жизни, социальные вопросы были проанализированы с учетом возможностей, потребностей и требований периода.

Ключевые слова: история, родина, историческое сознание, мировоззрение, память, глобализация, ценности, патриотизм, образование, социальная память.

Qodir O. Makhamov

Doctor of Philosophy (PhD)

Namangan State University

e-mail: maxkamov_82@mail.ru

HISTORICAL CONSCIOUSNESS: AS THE BASIS OF NATIONAL SOCIAL MEMORY

ANNOTATION

The article examines historical consciousness in the development of national social memory, the role of historical memory as a basis, its role in the spiritual life of society and the formation of national social memory through it. It also describes the main social factors that contribute to the formation of historical consciousness and historical memory, the current state of the processes of socialization of the younger generation and the current state of social memory formed on this basis. Historical consciousness and historical memory are formed on the basis of a comprehensive theoretical understanding of the past, at the level of defining the principles of historical development. The knowledge about the past accumulated by history and other disciplines, the formation and development of a scientific worldview on the basis of generalized historical experience make it possible to form a more or less clear idea of its chronology, the content of history, and typology. social development, model.

At the same time, the modern attitude to national history in the system of national values of the country, the attitude of some countries to the study of the national history of another country, the exclusion of blind imitation of the past heritage and traditions, the past Problems of future experience, forms of production, norms of lifestyle, social issues were analyzed with taking into account the opportunities, needs and requirements of the period.

Keywords: history, homeland, historical consciousness, worldview, memory, globalization, values, patriotism, education, social memory.

КИРИШ

Ўтмишни қоралашга, камситиш ва сохталаштиришга қаршилиқ уни идеаллаштиришга ҳам олиб келмаслиги керак. Бундай ҳол ҳам миллий онг ўсишидаги бирёқламаликни кўрсатади. Тарихни, миллий маданиятни ва миллий хусусиятларни идеаллаштириш ҳаёт ҳақиқатидан узоқлашидир. Тарихни идеаллаштириш илмий ҳақиқатни излаш йулидаги бирёқламаликнинг иккинчи томонидир.

Миллий уйғониш жараёни тезлашаётган ҳозирги кунларда бундай ҳолларнинг кучайишига йўл қўйиб бўлмайди. Айрим зиёлилар баъзи ҳолларда тарихий воқеаларни ёритишда, шахслар фаолияти ва меросига баҳо беришда, миллий ва диний анъаналар, расм-

русмлар, урф-одатларни баҳолашда бўрттиришларга йўл қўяётганликларини ҳозир ҳам кўриш мумкин. Бу ҳаракатлар ўткинчи бўлса ҳам, тараққиётнинг масъулиятли даврларида ёшларнинг ижтимоий, тарихий ва миллий онги, тарихий хотираси, дунёқараши нотўғри шаклланишига олиб келади.

Тарихий онг, тарихий хотира ва миллий онг ўтмиш сабоқларини тўғри англаш билан бирга, келажакни ҳам кўра билишнинг маънавий замини бўлади[1, - С. 53- 56]. Тафаккури, салоҳияти кучли бўлган инсон ўз келажигига комил ишонч билан қарайди. Етук миллий онг тарихий онг ва тарихий хотира билан бирликда ўтмиш мероси ва анъналарига кўр-кўрона тақлид қилишни истисно этади. Истиқбол муаммоларига ўтмишдаги тажриба, ишлаб чиқариш шакллари, турмуш тарзи, ахлоқ-одоб нормаларинигина эмас, балки ҳозирги давр имкониятлари, талаб ва эҳтиёжларини ҳам ҳисобга олиб ёндашмоқ керак.

Тараққиёт йўлидан олға қараб борар эканмиз, бу шароитда фақат ўз ўтмишимизгагина боқмай, бошқа ривожланган мамлакатлар ва халқлар орттирган ижобий сабоқлардан ҳам ўрнак олмоғимиз зарур. Ахлоқ, одоб борасидаги миллий меросимизга қанчалик меҳр, эътиқод билан қарамайлик, умуминсоний қадриятларни четлаб ўтиб, маънавий камолот чўққиларига чиқа олмаймиз. Бу борадаги миллий қадриятларимиз маънавиятимизнинг асоси бўлса ҳам, ҳозирги давр талабларига мос келадиган билимли, ишбилармон, юксак ахлоқ ва одобли шахсни тарбиялаш учун етарли бўлмайди.

Ишлаб чиқаришни ташкил этиш борасидаги тарихий тажриба тўғрисида ҳам худди шу фикрни айтиш мумкин. Бу борада ҳам ўтмиш тажрибасини идеаллаштириш, уни миллий истиқболнинг ягона йўли деб қараш хатодир. Ўзбеклар ўтмишда миришкор деҳқон, мохир хунарманд ва тижоратчи бўлгани ҳаммага маълум. Лекин ижтимоий, иқтисодий, маданий тараққиётимизнинг истиқболига ёндашишнинг давр тақозоси билан белгиланган янги мезонлари ҳам борлигини унутиб бўлмайди.

Мустақил тараққиётимизнинг бош омили ҳозирги замон фани ва техникаси ютуқларини тўла эгаллаш, ривожлантириш, ҳаётга татбиқ қилишдир. Бу йўл тўғрилигини ривожланган мамлакатларнинг тажрибаси ҳам исботламоқда. Ўзбекистон учун малакали, билимли ишчилар, муҳандислар, бошқа мутахассислар, фан ва техникани ривожлантиришга кодир бўлган олимлар керак. Буларсиз Ўзбекистонни буюк давлатга айлантириш мушкул. Давр руҳига мос миллий ўзлигини англаш бу муаммоларни ҳам ўз ичига олади.

АСОСИЙ ҚИСМ

“Маълумки, ўзбек халқи азалдан ўзининг болажонлиги, оилапарварлиги билан ажралиб турган. Албатта, фарзандга меҳр қўйиш, уларнинг қорнини тўқ, устини бут қилиш ўз йўли билан, лекин болаларимизни ёшлик чоғидан бошлаб миллий тарбия, ахлоқ-одоб, юксак маънавият асосида вояга етказиш биз учун доимо долзарб аҳамият касб этиб келган. Бу масалага эътибор бермаслик нафақат айрим ота-оналар, балки бутун жамият учун жуда қимматга тушишини ҳам кўпгина ҳаётий мисолларда кўриш мумкин”[2, –Б.54].

“Кўп йиллик илмий кузатиш ва тадқиқотлар шуни кўрсатадики, инсон ўз умри давомида оладиган барча информациянинг 70 фоизини 5 ёшгача бўлган даврида олар экан. Боланинг онги асосан 5–7 ёшда шаклланишини инобатга оладиган бўлсак, айнан ана шу даврда унинг калбида оиладаги муҳит таъсирида маънавиятнинг илк куртаклари намоён бўла бошлайди. Халқимизнинг “Қуш уясида кўрганини қилади”, деган доно мақоли, ўйлайманки, мана шу азалий ҳақиқатни яққол акс эттиради”[2, –Б.54].

Одамзот учун бир умр зарур бўладиган табиий кўникма ва хусусиятлар, масалан, ҳар қайси боланинг ўзига хос ва ўзига мос қобиляти, атрофидаги одамлар билан муомаласи, тенгдошлари орасида ўзини қандай ҳис қилиши, етакчилик хислатларига эга бўлиши ёки эга бўлмаслиги, керак бўлса, дунёқараши – буларнинг барчаси аввало унинг туғма табиати, шу билан бирга, оилада оладиган тарбиясига узвий боғлиқ эканини ҳаёт тажрибаси кўп мисолларда тасдиқлаб беради.

“Айнан мана шу даврда бола ҳамма яхши-ёмон нарсани тушуниб, англай бошлайди, унинг беғубор онги бамисоли босма қоғоз сингари оиладаги, ён-атрофдаги барча воқеа-ҳодисаларни, уларнинг замиридаги таассуротларни ўзига шимиб-сингдириб олади. Унинг ота-

онасига, бобо ва момоларига меҳри ва ҳурмати, ўзини ўраб турган муҳитга нисбатан муносабати кундан-кунга такомиллашиб боради.”

Лекин оғир ларзали вазиятлар ва ижтимоий ҳаётда юз берадиган кескин ўзгаришлар таъсири остида шахс аксيليжтимоийлашув даврларини ҳам бошдан кечириши мумкин. Бу кўпроқ кишиларнинг ва айниқса, жамиятнинг энг нозик қисми - ёшларнинг тарихий онги ва тарихий хотираси билан боғлиқдир. Кўриниб турганидек, сабаблар етарлича ишончли, лозим даражада аниқ-равшан ва муайян маънода, олижаноб ҳамдир, чунки кишиларнинг ўз мамлакатининг тўла маънодаги фуқароси бўлиш эҳтиёжига хизмат қилади. Бунда идентификация (ўз мамлакати, халқи билан бир бўлиш) сабаблари ҳамда объектив билимларга интилиш ҳам бор, чунки бу ҳозирги кунни яхши тушуниш имконини беради, тўғри қарорлар қабул қилишда кўмаклашади. Аҳоли тарихни билмасдан туриб маданиятли инсон бўлиш мумкин эмаслигини тушунгани ҳолда, тарихий билимларни фарзандларни тарбиялаш воситаси деб ҳисоблайди. Одамларнинг ижтимоий бирлиги тарихий онг ва тарихий хотира шарофати билан, ўз ўтмишини билиш асосида, ўзининг жаҳон тарихий жараёнидаги ўрнини билиш асосида ўзини муштарак бирлик сифатида англайди.

Натижада тарих ижтимоий онг билан узвий қовушиб кетади. Унинг мажмуа ҳолида жамият онгини (қарашлари, ғоялари, сиёсий ва ҳуқуқий онги, тарихий онги, хотираси, ахлоқи, дини, санъати, фанини) ташкил қилувчи барча элементлари ўз тарихига эга. Уларни ҳар бир ҳодисани келиб чиққан конкрет шароит ва вазиятлар, ривожланиш шароити нуктаи назаридан қараб чиқувчи тарихий ёндашув асосидагина тушуниш ва билиш мумкин. Худди шунинг учун ҳам ҳозирги замоннинг энг муҳим муаммолари бўйича мунозараларда доимо ўтмишга мурожаат қилинади. Замонавий ижтимоий назариялар ҳамда мафкуравий тизимлар ўтмишни баҳолаш негизида ишлаб чиқилади. Ўтмиш билан ҳозирги замоннинг узлуксиз алоқаси ва ворисийлиги шу тариқа ҳосил бўлади.

Тарихий онг ва тарихий хотира ўтмишни ҳар томонлама назарий тушуниш негизида, тарихий ривожланиш тамойилларини аниқлаш даражасида шаклланиб, ривожланади. Тарих ҳамда бошқа фанлар томонидан ўтмиш тўғрисида тўпланган билимлар, умумлаштирилган тарихий тажриба асосида илмий дунёқараш шаклланади ҳамда ривожланади, табиат ҳамда кишилик жамиятини ривожлантирувчи кучлар, уни даврлаштириш, тарих мазмуни, ижтимоий ривожланиш типологияси, моделлари тўғрисида озми-кўпми аниқ тасаввур ҳосил қилишга уринилади.

Тарихий онг ва тарихий хотиранинг ушбу даражасида инсоният ўтмишини ҳам конкрет тарихий, ҳам назарий даражадаги бутун зиддиятлари ҳамда мураккабликлари билан изоҳлашга уринилмоқда. Тарихий онг ва тарихий хотирани назарий даражада шакллантириш ҳамда ривожлантириш тарихий категориялар ёрдамида фикрлашга, тарихий жараёни динамикада, хронологик изчилликда ва замон нуктаи назаридан ўзаро боғлиқликда тушунишга кўмаклашади. Бу даражадаги тарихий онг билан фанлар тизими, биринчи навбатда, тарих фани шуғулланади. Жамият тарихи бўйича мунтазам илмий билимларни ўз ичига олган тарих фани ижтимоий тараққиётнинг етакчи тамойилларини аниқлаши, айрим прогнозларни таърифлаб бериши мумкин.

Тарихий онгни илмий асосда шакллантириш жуда жиддий ва анча мураккаб иш ҳисобланади. Одамларда, айниқса ёшларда дунёқарашнинг шаклланиши жамиятда ҳукмрон (ёки устувор) бўлган мафкура ҳамда унга муайян тарзда муҳолифатда турадиган жамоатчилик фикри, кундалик онг даражаси таъсири остида шаклланади ва мустаҳкамланади.

Тарих фалсафаси доимо тарихий онг билан ўзаро бир-бирини тақозо этувчи шароитда бўлиб келган. Тарих фалсафаси тарихий онг контекстидан ташқарида мавжуд бўлишини тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Айни маҳалда, тарихни фалсафий тушуниш тарихий онгга ва тегишлича, ижтимоий-тарихий ҳаётга кўп жиҳатдан шакллантирувчи таъсир кўрсатиб келган. Тарих географик, моддий, маънавий ва бошқа омиллар бирикиб кетган мураккаб жараёндир. Кишилар учун тарих улар ҳаётининг илдизи яширинган хотиротдир.

Онг муаммоси ва унинг тарихий таркиби тарих фалсафасида ривожлантирилди. Зеро тарих фалсафаси тарихни "фикрлаб кўриб чиқишдан бошқа нарсани билдирмайди".

Тарихий қараш тарихнинг инсон томонидан тушунилиши юзага келадиган соҳани яратди. Киши тарихни қандай фикрлашидан келиб чиқиб инсон имкониятлари чегараси белгиланади, нарсалар мазмуни очилади. Тарихий билиш лоқайд мазмун эмас, ҳаёт онидир. Ўтмишга турлича муносабатда бўлиш мумкин, лекин тарихий маълумотлар ҳар қандай ҳолатда ҳам тарихий бўлмаган нарсасидек жипс, балки ҳар қандай киши ҳаётида бевосита мавжуд бўлиб турган нарсасидек қабул қилинади.

Тарих фалсафаси қарор топиши учун бир нечта шартга риоя этиш талаб қилинади:

Биринчидан, ижтимоий ҳаёт жўшқин, ҳаракатчан, ўзгарувчан бўлиши даркор.

Иккинчидан, тарихий онг ҳаракатчан ва сифат жиҳатидан ўзгарувчан ижтимоий ҳаётнинг муайян рефлексии сифатида шаклланиши лозим.

Учинчидан, тарихни фалсафий мавзулаштириш ҳамда тушуниш учун маънавий ва интеллектуал ресурсга эга фалсафа мавжуд бўлиши зарур.

Ҳозирги пайтга келиб "онг" категориясининг, унинг моҳиятининг, келиб чиқишининг ва эволюциясининг умумэтироф этилган ягона таърифи йўқ. Лекин бу жараёнлар тўғрисида кўпдан-кўп фарзлар, назариялар, концепциялар ҳамда тегишли тушунчаларнинг таърифлари мавжуд[3, – С.125- 136].

Ҳозирги мавжуд илмий адабиётларда онг категориясига қуйидагича таърифлар берилган:

"Онг инсоннинг фикр ва ҳислари, сезгилари, тасаввурлари, ирода ва қарашларидан ташкил топган"[4, –Б. 704].

"Онг инъикоснинг олий шаклидир"[5, – Б.203].

"Онг фалсафанинг ҳажман ўта кенг ва чуқур категорияси бўлиб, субъектив реалликни, ташқи оламнинг инсон, унинг мияси ва психикасида идеал даражада инъикос этишини, инсоннинг маънавий дунёсини, унинг оламдаги ўз борлигини англаб ҳис қилишини, ташқи оламга муносабатини белгилаб беради"[6, – С.190].

"Онг фақат инсонга хос бўлган ташқи оламни инъикос эттиришнинг олий шакли (усули)дир"[7, – С.110].

Шундай қилиб, онг тушунчасининг мазмунига тадқиқотчилар томонидан берилган таърифларни умумлаштириб, онг категориясини, бизнингча, қуйидагича таърифлаш мумкин: онг – объектив реалликни идеал равишда инъикос эттириш ва акс эттиришнинг олий шакли, объектив оламнинг субъектив образи, ҳиссий ва ақлий образлар йиғиндиси. Атроф олам тўғрисида хилма-хил илмий ва ноилмий ахборотни ўз ичига олувчи билимлар эса онгнинг мағзини ташкил қилади.

Ижтимоий онг – объектив воқеаликни акс эттирувчи ғоялар, қарашлар, ижтимоий туйғулар, одатлар ва ахлоқнинг йиғиндисидан иборат. Ижтимоий онг синфга, ижтимоий гуруҳга, халқ, миллат ва элатга мансуб бўлган алоҳида гуруҳлар онгидир.

Бундан ташқари ижтимоий онг шаклларига сиёсий, ҳуқуқий, ахлоқий, эстетик, диний, фалсафий, маънавий ва миллий онг киради. Ижтимоий онг шакллариининг бундай хилма-хиллиги, уларнинг асоси ва вужудга келтирувчи борлиқнинг кўп томонлама ва серқирралигидир. Ижтимоий онг шакллари ижтимоий муносабатлар негизидан ва жараёнида вужудга келади ҳамда ривожланади. Чунончи, сиёсий онг – “сиёсий гуруҳлар, давлатлар, халқлар, миллатлар ва элатларнинг ўзаро бир-бирларига бўлган сиёсий муносабатларини акс эттирувчи сиёсий тасаввур ва тушунчалар, ғоялар ва қарашлардан умумлашган тизими”[8, – Б.204] ҳисобланса, ҳуқуқий онг – ҳуқуқий муносабатларни кишилар ўртасида тартибга солувчи онг шаклидир.

Ижтимоий онгнинг шаклланишида диний онг ҳам муҳим роль ўйнайди. Боиси, диний онг дастлаб инсон дунёни англай бошлагандан бери минг йиллар давомида мавжуд бўлиб келган. Шунинг учун жамиятда кишиларнинг диний қарашлари, ишонувчанлиги, динга нисбатан мойиллиги кучли ҳисобланади. Диний онгнинг дунёқараш функцияси муҳим бўлиб, диний дунёқараш “инсон, табиат ва жамиятнинг пайдо бўлиши, тузилиши ва келажаги тўғрисидаги ғайритабиий қарашлар ва тасаввурлар мажмуи”[9, – Б.96] ҳисобланади.

Аврелий Августиннинг қарашларида худо “билишнинг сабабчиси” ҳамда “энг олий даражадаги фаровонликдир ва ҳамма эзгуликларнинг сабабчиси”[10, – Б.218] деб таъкидланади.

Юқорида келтирилган ижтимоий онг шакллари жамият тараққиётида муҳим ҳисобланса-да, уларнинг замирида миллий онг ва тарихий онг асосий омил вазифасини бажаради.

Маълумки, онг конкрет кишининг онги сифатида **индивидуал онг** ва конкрет жамият онги сифатида **ижтимоий онг** бўлади. Бу жиҳатдан ҳозирги адабиётларда ижтимоий онг категориясининг илмий асосланган таърифлари мавжуд: "ижтимоий онг табиий ва ижтимоий воқеликнинг инъикоси, жамиятнинг муайян даврига ёки қисмига тегишли бўлган умумий ҳис-туйғулар, кайфиятлар, қарашлар, ғоялар, назариялар мажмуидир"[5, – Б.218].

"Ижтимоий онг - конкрет тарихий даврдаги ижтимоий борлиқни инъикос эттирадиган ижтимоий кайфиятлар, кечинмалар, туйғулар, ҳиссиётлар, ғоялар, қарашлар, фаразлар ва назариялар мажмуидир"[11, – С.41].

"Ижтимоий онг ижтимоий борлиқ натижасида тақозо этиладиган ва асосан унинг инъикоси, маънавий такрори бўлган ижтимоий реаллиқни белгилаш учун категория сифатида таърифланади"[12, – С.216].

Ижтимоий онг мазмунининг юқорида баён этилган таърифларини умумлаштириб, уни қуйидагича таърифлаш мумкин: ижтимоий онг – ижтимоий борлиқнинг маънавий инъикоси сифатида ижтимоий туйғулар, ҳиссиёт, фаразлар, назариялар, кайфиятлар, ғоялар ва қарашлар, одатлар ва анъаналар тизимидир.

Ижтимоий ҳаёт ранг-баранг, хилма-хил бўлгани учун ижтимоий онг ҳам тегишлича турли шакллarga бўлинади. Булар: иқтисодий онг, сиёсий онг, ҳуқуқий онг, ахлоқий онг, эстетик онг, экологик онг бўлиб, биз яна тарихий онгни, онгнинг элементи сифатида, шу жумладан тарихий онгнинг муҳим элементи сифатида тарихий хотирани ҳам бунга қўшмоқдамиз. Ижтимоий онгнинг барча шакллари ўзаро боғлиқ, ўзаро муносабатда, ўзаро бирикади ва бир-бирини ўзаро тўлдиради.

Ижтимоий онг шакллари бўлган тарихий онг ва тарихий хотира мазмунан бир-бирига мос келмайди: тарихий онг тарихий хотирага қараганда анча кенг тушунча. Хотира тизим ҳисобланадиган "онг" тушунчасида муҳим, марказий элементлардан бири бўлиб, "тарихий онг" тушунчасида муҳим марказий элемент ҳисобланади;

Ушбу тавсифда (қаранг: Жўраев. Тарихий онг...) икки тушунчанинг ўзаро нисбати очиб беришга ҳаракат қилинган бўлса-да, аммо оригинал рус тилида бўлгани учун, бир таъриф икки марта қайтарилган, натижада тарихий хотира тарихий онгнинг марказий элементими ёки марказий элементларидан бирими – ноаниқ қолган.

Шундай қилиб, тарихий жараённинг маънавий жиҳатини ташкил қилувчи ижтимоий онг элементи бўлмиш тарихий билимни тизимли тарзда, унинг барча босқичлари ҳамда даражаларида қабул қилиш зарур, чунки тизимли ёндашувсиз тарихий онг ҳақидаги тасаввурлар тўлиқ бўлмайди.

“Тарихий онг жамият, унинг ижтимоий гуруҳлари ва индивидларнинг ўз ўтмиши ва бутун инсоният ўтмиши тўғрисидаги тасаввурлари мажмуидир” деган таъриф тарихий онг тушунчаси мазмунини ўта торайтириб, фақат руҳий жараёнларнинг сезиш, идрок, хаёл, хотира, тафаккур каби бир қанча шакллариининг биттаси сифатида талқин қилади. Бу эса, фикримизча, мантиқан нотўғридир.

“Тарихий хотира - конкрет фактларга муайян тарзда йўналтирилган, ўтмиш ҳақидаги ахборотнинг алоҳида аҳамияти ва долзарблигини ҳозирги замон ва келажак билан жипс алоқада акс эттирувчи онг. Образли қилиб айтганда, хотира – ижтимоий онгнинг барча шаклларидаги, шу жумладан тарихий онгдаги энг долзарб фактлар сақловхонаси; бундай таъриф оригиналда бироз ўзгача бўлгани аниқ, зеро рус тилидаги “хранилище” сўзи ўзбек тилига “сақловхона” деб таржима қилинмайди.

Тарихий хотирани ижтимоий онгнинг барча шаклларидаги “долзарб фактлар” омборхонаси деб талқин қилиш, фикримизча, ноаниқ ва тушунарсиз, зотан ҳар бир ижтимоий

онг шаклининг ўз тарихи (мас., фалсафа тарихи, дин тарихи, санъат тарихи ва ҳ.к.) борлиги аён, аммо тарихий хотира фақат ўтмиш, тарихни фалсафий идрок этиш ва ёдда сақлаш жабҳасига тааллуқли десак, хато бўлмас.

Манбаларда тарбиянинг ўнга яқин усуллари кўрсатиб ўтилган. Мисол учун: 1) ахлоқий тарбия ўқитиш жараёни билан қўшиб олиб бориш;

2) ахлоқий тарбия жараёни муваффақиятли ўқувчилар ва ўқитувчилар жамоасининг саволига боғлиқ. Бунинг учун жамоа аҳил ва иноқ, болалар интизомли бўлиши керак.

3) Тарбиявий ишларни режали бўлиши ва ҳамжихатлилиқ билан амалга оширилиши ахлоқий тарбияни мувоффақиятли таъминлайди ва ҳоказо..."[13, – Б.5].

Ахлоқий тарбия орқали ўқувчида маънавият ривожланади. Маънавият эса баркамол шахснинг шаклланишда муҳим роль ўйнайди. Шу тариқа ўқувчилар тарихий онги шаклланиб боради.

Тарихий онгни инсонда ривожлантириш мобайнида тарих фалсафаси ва тарихни фалсафий идрок этиш тарихий далил-манбаларни тўғридан-тўғри қабул қилишга таянмайди. Уларни тафаккур орқали таҳлил қилиб, жараёнлар ривож, уларнинг моҳияти, мазмунини яхлит фалсафий манзарасини вужудга келтиради. Буюк мутафаккир Абу Райҳон Беруний тарих фалсафасида сулолаларни уларнинг даврлари сиёсатидан келиб чиққан ҳолда англаш гоёсини илгари сурган эди.

Европада тарихни рационал ўрганиш, уни фалсафий идрок этиш XVIII асрда тарих фалсафасини муҳим йўналиши сифатида фалсафадан ажралиб чиқишига сабаб бўлди. "Тарих фалсафаси тушунчасини фанга Анри Франсуа Вольтер киритган деб ҳисобланади[14, – Б.279].

Тарих фалсафаси тараққиётига Гегель, Кант, Н.Данилевский, О.Шпенглер, А.Тойнби, П.А.Сорокин., К.Поппер ва бошқа файласуфлар катта ҳисса қўшдилар[15, – Б.107].

Ясперс фикрича, "Тарих билим эмас, балки ҳиссиётлар, кечинмалардир. Тарих интуиция, мушоҳада маҳсулидир"[10, – Б.578]. У тарихий жараёнларни ҳис қилиш орқали англаш керак дейди. Зеро оламни англаш аввал ўз-ўзини англашдан бошланади.

Инсон улғайгани сари ижтимоийлаштиришнинг бошқа агентлари ҳам ишга тушади. Уларнинг юзага келиши ҳамда аҳамияти шахснинг хусусиятларига ва ижтимоийлаштириш шароитига боғлиқ бўлади. Истисносиз барча маданиятларда, гарчи бу пайтга келиб бирламчи ижтимоийлашув бўлиб ўтган ва иккиламчи ижтимоийлашувга қадам қўйилган бўлсада, меҳнат муҳим роль ўйнайди[16, - С. 36- 37].

Бизнинг жамиятда, кўрсатиб ўтилган ижтимоийлаштириш агентларидан ташқари, ижтимоий ҳаётнинг маҳалла сингари муҳим омилини ҳам ажратиш мумкин[17, - С. 11-12].

Тарихдан айрилиш – маданиятдан айрилишнинг ўзгинасидир. Ўтмиш тарих дунёдаги ҳар бир халқ ва миллат сингари ўзбеклар учун ҳам ўз аҳамиятини ҳеч қачон йўқотмайдиган асос, мустаҳкам замин, таянч илдиздир. Ана шу таянч нуқтага, миллий, маънавий пойдеворга суянсак, ўтмишдан куч-қувват, руҳий озиқ олсак, ривож топамиз, қадримизни тиклаб, етук халқ сифатида қаддимизни ростлаймиз.

Аслида миллийлик тушунчаси миллат тушунчаси билан узвий боғлиқдир. Хусусан, Ўзбекистоннинг мустақиллик шароитида миллийликка ўзбек халқининг ўтмиши, унинг босиб ўтган шонли йўли, ўзига хос маданияти, тил бирлиги, урф-одат ва анъаналарга эгалиги, тарихан орттирган бой ҳаётий тажрибаси киради. Агар бугунгача миллий ўзлигини сақлаб келган ўзбек халқининг узоқ ўтмиш тарихига назар ташласак, унинг шаклланишида бир қанча этник гуруҳлар иштирок этганлигини кўрамиз.

Тарихий онгни шакллантириш тараққиётда ворислик принципини билишни, назарий ва амалий фаолиятда ундан фойдаланишни талаб этади. Ворислик ўтмиш билан бугунни, бугун билан келажакни боғлаб турувчи бўгин бўлиб, унинг натижасида инсоният тарихи бир-бирига боғланган занжирли халқани ташкил этади. Айни пайтда, ўтмиш бугунги кунни, бугунги кун эса келажакни белгилайди, деган иборани бир ёклама тушунмаслик керак. Чунки бугунги куннинг қандай эканлиги ўтмишни янада чуқурроқ англаш ва тушунишимизга ёрдам беради. Зотан, тарихий заминдан озиқ олган халқда ижтимоий идеаллар пайдо бўлади. Бундай идеаллар халқда миллий ғурур - миллий ифтихор туйғуларини жўш урдиради.

Инсоният, жамият вужудга келибдики, “Тарих ўзи нима?”, “Нима учун инсон ўз ўтмишини билишга интилади?”, “Нима учун аждодлар хотираси ва ўгитларини муқаддас билиб, унга ҳурмат билан қарайди?” деган саволлар одамларни ўйлантириб келади.

Тарихнинг фан сифатида тарихий онг ва тарихий хотирани шакллантиришдаги улкан ролини эътироф қилган ҳолда, ушбу жараёнларга улғў аждодимиз Амир Темурга муносиб буюк давлат барпо этишни амалда таъминлашга қодир бўлган, ватанпарварлик кайфиятидаги, уйғун ривожланган ёшларни тарбиялаш лозим бўлган бошқа гуманитар фанлар ҳам таъсир этишини ҳисобга олмоқ даркор[18, - С. 14-33].

Гуманитар фанлар учун миллий ғоянинг ўрни алоҳида бўлиб, у уйғун ривожланган шахсни янада фаол шакллантиришга, баркамол авлод орзусини рўёбга чиқаришга йўналтирилган. Бой маданий-тарихий меросимизни ҳисобга олмасдан, идрок этмасдан ва англамасдан туриб бу мақсадларга эришиб бўлмайди.

Тарихий онг, тарихий хотира, миллий онг миллатнинг обрўси, кадр-қимматини ҳам ҳимоя қила билишдир. Ўзбеклар, қарс икки қўлдан чиқади, деб бекорга айтмайдилар. Бошқа халқларнинг миллий хусусиятши, маданияти, тилини, манфаатларини ҳурмат қилар эканмиз, ўз миллатимизга ҳам шундай адолатли муносабатда бўлишни талаб қилишга ҳаққимиз бор. Аҳолининг айрим вакиллари орасида ўзбек тилини менсимаслик кайфияти ҳозир ҳам учраб туради. Айрим кишилар инглиз, француз, араб, хитой тилларини ўрганаётган бўлса ҳам, ўзбек тилини билишга иккинчи даражали вазифа деб қарамоқдалар. Бошқа тилларни ўрганиш маънавий камолот омили экан, нима учун ўзбек тили шу тушунча доирасига сиғмай қолди?

Ўзбекистон жаҳондаги барча ўзбекларнинг манфаатини ҳимоя қиладиган, бирлаштирадиган, кадр-қимматини, обрў-этиборини кўтарадиган ягона Ватандир. Шу ватанни унутиш, унинг манфаатларига хиёнат қилиш — ватанфурушлиқдир. Бизнинг миллий эътиқодимизга кўра, ватанфурушлик маънавий тубанликдир.

Ватанпарварлик оддий ҳис-туйғу эмас, балки юксак бурч ва масъулиятдир. Ватанни севаман, деб кўп гапирадиганлар эмас, балки унинг истикболи, манфаати йўлида фидойиларча хизмат қиладиган кишилар ҳақиқий ватанпарвар бўладилар. Ватанпарварлик, биринчи навбатда, инсоннинг эл-юрт манфаати йўлидаги ҳалол меҳнатида намоён бўлади. Шунинг учун ҳам бугунги кунда Ўзбекистон жамиятининг энг биринчи вазифаси — “ёшларнинг онгига Ватанни севиш, умуминсоний ахлоқий-маънавий қадриятларни сингдириш, миллий ўзлигини англатиш, меҳр-шафқатли, виждонли, андишали қилиб тарбиялаш”[19, -Б. 80].

Ўзбекистон бизнинг яқкаю ягона Ватанимиз экан, унинг тақдири барчамизнинг ҳам тақдиримиздир. Шу Ватан тинч бўлса, биз ҳам тинч бўламиз, бой бўлса — бой бўламиз, ривожланса — барча орзу-умидларимиз ушалади. Ўзбекистонни ҳурмат қилувчилар кўп, лекин уни ҳеч ким ўзбеклар сингари севмайди, ҳеч ким Ватанимизнинг истикболидан, юртда аҳиллик, барқарорлик ҳукм суришидан биз, ўзбекларчалик манфаатдор эмас. Ҳадисларда ҳам “Ватанни севмоқ иймондандир”, деган табаррук сўзлар айтилган. Демак, ватанпарварлик имон, эътиқод даражасига кўтарилган маънавий фазалатларнинг биридир. Ватанпарварлик туйғусининг миллий онг, тарихий онг тарихий хотира, дунёқараш тизимидаги ўрни, аҳамияти ҳам шу билан белгиланади.

Бу асло инкор этиб бўлмайдиган маънавий эҳтиёждир. Ҳозир Ўзбекистонда халқимизнинг маданий-маънавий, ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий мероси, миллий давлатчиликни ташкил этиш ва мустахкамлаш, ахлоқ, одоб борасидаги қадриятларни ўрганиш, ўзлаштириш, ривожлантириш учун қатъий ҳаракат бошланди.

ХУЛОСА

Бўлиб ўтган воқеаларнинг конкрет шароит ва имкониятлар билан белгиланган моҳиятига таяниш ўтмишга тўғри баҳо беришнинг бош мезонидир. Бу муаммо таҳлилида ҳам тарихий онг, тарихий хотира ва миллий онг қай даражада ривожланганлиги яққол кўзга ташланади. Баъзан учраб турадиган миллий калондимоғлик ҳам етук тарихий онг, тарихий хотира ва миллий онгнинг белгиси эмас. Тарихий ўтмишга, маданий меросга баҳо беришдаги бирёқламалик ҳозирги кунда ҳам юз бермоқда. Бу ҳам вақтинчалик эҳтирос ва ҳиссиётларнинг миллий онгга, тарихий онгга, тарихий хотирага таъсири борлиги билан белгиланади.

Ижтимоий тараққийнинг мураккаб бурилиш даврларида баъзан эҳтирос ва ҳиссиётлар ақл-идрокдан устун келиб қолиши мумкин. Бу ҳам жамиятдаги тарихий онг, тарихий хотира ва миллий онг ривожига ҳамда маънавий камолот даражаси курсаткичларидан биридир. Ҳар қандай шароитда ҳам тарихий жараёнлар моҳиятини баҳолашга босиқлик, ақл билан ёндашмоқ зарур. Халқимиз, “жаҳл чикқанда ақл кетади”, “жаҳлни ҳам ақл бошқарсин”, деб бекорга айтмаган. Одатда, халқ ижодиётида буюк кишилар жасорати ва қаҳрамонлиги, эзгуликнинг ёвузлик устидан ғалабаси куйланади. Тарихий хотира, тарихий онгнинг зарурий муҳим, айтиш мумкинки, марказий элементини, халқ маънавий ҳаётининг ажралмас қисмини ташкил қилади ва шунингдек, унинг ўзини ўзи ифодалаши ҳамда миллий характер хусусиятлари намоён бўлиши усулидир. Бунда ўз ўтмишини танлашга, уни қаҳрамонона мифлаштиришга мойиллик кўриниб туради. Ўтмишнинг аҳамияти ва унинг талқини ватанпарварлик, ўзининг ушбу бирликка мансублигидан фахрланиш туйғуси сингари фазилатларнинг шаклланишига хизмат қилиши туфайли ушбу ҳол юз беради. Шунинг учун тарихий хотира кўпинча тарихий шахслар, ўтмиш етакчилари фаолиятини баҳолаш орқали шахсийлаштирилади, бирон-бир тарихий воқеа, даврлар, умуман ўз тарихи тўғрисида таассуротларни, мулоҳазаларни, фикрларни шакллантиради. Ф.Ницшенинг (1844-1900), жумладан, тарих бутун-бутун халқлар тақдирини ҳал этадиган ғайриинсонлар учрашадиган жой,[20, - С. 242] деган концепцияси тарихга бўрттириб ёндашишдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўхати.

1. Каюмов У.К. Роль национального самосознания в формировании жизненной позиции молодежи Узбекистана. // Общественные науки в Узбекистане. Ташкент, 2003. - № 6. - С. 53- 56.
2. Каримов. И. А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008. –Б.54.
3. Қаранг: Юлина Н.С. Тайна сознания: альтернативные стратегии исследования. //Вопросы философии. - Москва, 2004. - № 10. С.125- 136.
4. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. Т. 5. — Т.:ЎМЭ, 2003.-Б.704.
5. Фалсафа асослари. Т.:Ўзбекистон, 2005. - Б.203.
6. Саифназаров И., Касышов Б., Мухтаров А. Философия. - Т.:Шарк, 2002. - С. 190.
7. Горбачев В.Г. Основы философии. - М.: Владос, 1998. — С. 110.
8. Фалсафа.- Т.: "Ўқитувчи". 2005. -Б.204.
9. Ислом справочник. - Т.: "Ўзбек совет энциклопедияси бош редакцияси". 1989. -Б.96.
10. Ғарб фалсафаси. - Т.: "Шарқ", 2004.-Б.218.
11. Каримов И. и др. Методические пособия по философской науке. - Т..ТГПУ им Низоми, 2005. - С. 41.
12. Краткий философский словарь. -М.: Проспект, 1998. - С. 216.
13. Наурнзбаева. А. Педагогика назарияси ва тарихи фанининг маърузалар матни.- Нукус. 2005. -Б.5.
14. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. - Т.: "Ў.М.Э", 2004. 8- том. -Б. 279.
15. Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. - Т.: Маънавият. 2008.-Б.107.
16. Сайтова Л., Файзуллаева С. К вопросу взаимосвязи культуры труда и духовного роста человека.// Общественные науки в Узбекистане.- Ташкент, 1997. - № 1- 2. - С. 36- 37.
17. Саидов А. Махалля - наш общий дом.// Общественное мнение. Права человека.- Ташкент,- 2003. №1.-С. 11-12.
18. Халилов Э.Х. Правосознание в структуре общественной жизни. - Т.:Ўзбекистон, 1997. - С. 14-33.
19. Ғайбуллаев О. Ёшлар онгига истиқлол ғоясини сингдиришнинг ижтимоий моҳияти ҳақида. //Ўзбекистонда ижтимоий фанлар.- Тошкент, 2005. - № 1- 2. - Б.80.
20. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. //Сочинение В 2х т. - М.: 1990. Т. 2. - С. 242- 401.

**ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ЖУРНАЛИ
1-МАХСУС СОН**

**ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК-1**

**JOURNAL OF
SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-1**

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000